

ЕВОЛУЦИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ НАДРЕАЛИЗАМ НИЗ ТВОРЕЧКИОТ РАЗВОЈ НА
ЕДЕН СЛИКАР

По повод јубилејно-монографската изложба на Спасе Куновски во
Музејот на современата уметност, Скопје, 23.XII 1977- 23.I 1978

Денешната средна генерација македонски сликари ја задолжува нашата скромна ликовна историја со посуштествени осовременувања на ~~де~~ академско-класичниот начин на уметничко соопштување. Нејзиното вклучување во општите текови на ликовното се изразува во почетокот преку настојувања што му се најблиски на надреалистичкиот штимунг. Спасе Куновски, кој повеќе од своите врстници и духовно и стилски се идентификува со таа атмосфера, израснува во вистински втемелуваач и најкарактеристичен интерпретатор на надреалистичкото движење во македонското сликарство. Дијалектичкиот развој на неговото набљудување на стварноста и нејзината интерпретација со посредство на феномените релевантни на потсвесното, сонот, имагинацијата но, и на свесното, сведочи за континуирано надградување и усовршување на ова светски интонирано настојување.

Неговата тукушто отворена ^{на} монографско-јубилејна изложба ^{на Спасе Куновски} во Музејот
на современата уметност, низ еден селективен избор на 120 дела (слики,
цртежи и монотипии) настојува да го воспостави оној, понекогаш изгубен,
контакт на публиката со она што му предодело на надреалистичкото кажу-
вање на Куновски (и од чија содржина се изградиле сите оние логични
степенни на концептот што за овој сликар претставува ликовно вјерују
речиси веќе 20 години) и со сето она што него го валоризира како ^{втемелуваач}
впечатлив претставник на македонскиот надреализам.

Како и повеќето сликари, ~~Куновски~~ ~~бар~~ ~~начини~~ ~~за~~ ~~самостојно~~ ~~уметничко~~ ~~артикулирање~~ по завршувањето на Академијата, Куновски бара начини за самостојно уметничко артикулирање. Годишите 1952-1956 ги одбележуваат вообичаените лутања, експериментирања и барања на личниот ликовен идентитет.

Се обидува во неколку ^{ликовни} насоки кои не познаваат никаков доктринарен редослед и хронологија. Отпочнува во духот на поетскиот реализам, одбирајќи ги традиционалните жанрови. Слика главно портрети, со благи, едвај забележителни редукции на цртите, инсистирајќи на психолошките нијанси во физиономијата. Воздржаниот ликовен третман го зема од регистрот на добрата класична школа. Во исто време се јавува и своевидно, не така доследно сфатено импресионистичко проседе. Тоа индицира напуштање на академската ортодоксност и насочување кон сферите на една нова ликовност. ^{Во} 1952/53 година создава бизарни портрети (монотипии и цртежи) со сета двоинственост на ликовниот израз. Станува збор за невообичаени проекции на фигурите, кои низ геометричка редукција го сугерираат ^{во исто време и} кубизмот и некои аспекти на футуризмот. Во истиот период одбележуваме излегување од херметичките простори на портретите, во пленер, кога авторот е опседнат од пејзажот и неговите варијации во сезоните. Тоа ^{ме и} открива извесен афинитет за фовистичките созвучја и експресионистичките бележења на стварноста. Се чини дека обиколката, безмалу, низ целата историја на модерното сликарство, конечно се запира кон крајот на 1956 година од кога датираат неговите почетоци во надреалистичка насока. Тоа се, се разбира, мошне претпазливи вовлекувања во таинствениот штимут на ова движење но, повеќе наслутовачки, одошто конкретни.

Во следната фаза настапува постепенa еволуција кон посамостојни ликовни хоризонти. Формата и композицијата добиваат попрегнантe карактер, се извршува редукција на ликовните елементи. Неопределената полифоничност на боите претрпува колористичка рестриција, сведена главно на студен регистер (модро-сино, маслинесто-зелено, утра-марин и кобалтно-сино). Се создава атмосфера на бизарно чувствување настаните и односот на нештата во просторот.

Сликите создадени во периодот 1957-1960 се отворале ново поглавје во современата македонска ликовна уметност, свиок кон дотогаш неоткриени светови на фантастичното и стварното. Интересот за потсвесното, за психичките региони го налага литературниот елемент, односно доминантното дејствување на сижето. Одбирајќи го конечно сопствениот свет на ликовното, тој се впушта во негова и мисловна и уметничка разработка. Тематскиот регистар оди кон нови насоки. Како дотогаш да биле заборавени силните импресии од грозоморното детство, сега тие светнуваат како ненадејна илуминација и стануваат мошне благовидна граѓа за нови творечки конструкции. Пепелиштата на пустошот, скелетите во разорениот пејзаж, чудните суштества - сите тие остатоци од воениот вител, во иднина ќе ја обликуваат идејната основа на неговото сликарство. Така, мошне конкретните нешта поставени во невообичаени ситуации на метафизичка ~~книжевност~~ молкнатост, го чинат оној темно-маслинест и индиго-син театар на сеништа, специфичен за првите надреалистички платна на Куновски, на кои не им е туѓа илустративната наратива, шаблонизираната ~~книжевност~~ стилизација и сценско-театралната композиција. Позначајниот дел на слики од ^{следната} творечката фаза до 1967 г. значи суштинска надградба на неговиот надреалистички "менталитет". Таа ненадејна преобразба се однесува подеднакво на содржинско-идејните, композициските и останатите ликовно-естетски компоненти. Нивниот сеуште наметливо интровертен карактер го оправдува една ~~книжевност~~ ^{посуштествено ангажирана мисла} за егзистенцијалните проблеми, судбинската неизбежност, психичките последици во тој амбивалентен свет на лажно спокојство, апокалиптичка опустошеност и неизлечива носталгија. Впечатоците од војната, земјотресот и поплавата во Скопје (значи станува збор за конкретни збиднувања) се карактеристични за повеќе слики. А пораката што сака да биде соопштена низ сплетот на магичното спротиста-

вување на логичното и апсурдното, органското и неорганското, трајното и кусовечното, во сукобот на човекот со пејзажот, со архитектурата, дејствува со својата позитивна, оптимистичка обоеност.: зад мрачните визуелно-психолошки бележења на парадоксалните мигови од минатото, останала неосквернетата надеж за спасот на хуманото во човекот.

Делата создадени во времето меѓу 1967 и 1974 година значат натамошно обновување и збогатување на надреалистичката лексика на Куновски, нови докази за можниот опстанок на една позитивно насочена еволуција на неговиот надреализам. Ја освежува својата визија со поголема ангажираност и актуелност на сцените и постапките. Станува збор за еден "модернизиран" надреализам, мошне близок до некои аспекти на поп-уметноста, новата фигурација и фотографскиот реализам. Символичните претстави на човекот не го поднесуваат веќе метафизичкиот бол и меланхолијата. Преставата не се сугерира во нејзината кулминантна фаза, туку напротив, во процесот на една ^{детално} визуелно прикажана акција. Ликовниот простор кој се открива пред нас оди во прилог на еден постојано нагоре насочен творечки дијаграм. Повеќето позитивни промени во ова сликарство можат да се објаснат и со построгата самокритичка интервенција на самиот автор.

Доаѓа пред се до онаа толку нужно ликовно-естетско процистување и поедноставување. Морбидните елементи се сведуваат на подносливи димензии. Мислата е поодредена и полесно читлива, пораката појасна. Речиси се е сведено на една елементарна синтакса. Се создава на гласено чувство на поетичност, на една еуфоричност на општата атмосфера, во која останува да се наслутува надреалистичката машина и да се почувствува вознемирувачкиот притисок на таинственото. Интересот го задржува

на човечката фигура пред ~~ее~~ во нејзина нетрадиционална, збу-
нувачка варијанта. Сликата ја сочинуваат одбрани и сведени
на минимален број објекти и суштества, мошне често на една
фигура. Модификациите на светот ^{се} постигнува ^{со} методот на
спротиставување на релативно трајни со ефемерни елементи,
на симболи на животот со симболи на смртта, на инстинктот
на умирањето со воскреснувачкиот жар на животот, на поезијата
та на распаѓањето со поезијата на повторното раѓање. Интеграл-
носта на тие ~~нови~~ настојувања се одразува и на колористич-
ката организација, која за прв пат во неговото творештво се
заснива на светли и настелни хармонии, на суптилни
тонски варијации (костенливи, портокалести, ~~мие~~ млеко-сини
и зелени, сиво-бели и сл.). А кога станува збор за новите сли-
ки треба да се нагласи и телеграфскиот начин на соопштување
кој го заменува долгото и понекогаш здодевно раскажување
присутно во поранешните дела (тук^у се мисли^{ки} пред се на
платната прикажани на неодамнешната изложба на македонското
сликарство во ^ППариз).

~~Мие~~ Денешната фаза на сликарот ја доведуваме во врска
со анегдотскиот третман на фигурите и предметите карактерис-
тичен за познатиот надреалист Рене Магрит. На врската со
него и со Пол Делво, упатуваат исто така и опседнувачките
еротски созвучја во некои дела на Куновски од овој период
(Јана I, Игра со ветер, Енигма, Жена во облаци, Сова, Слика-
рски мантил, Апсурден акт итн).

х

За разина од повеќето надреалисти, авторот не се потчинува
исклучиво на апсурдот како идеал, на темните артикулации на
потсвеста. Како појдовница му служи еден широко сфатен антро-
поморфизам, напојуван непрестајно од артериите на стварноста.

Значи, не станува збор за вообичаеното избеѓување од реалните категории на животот, туку напротив, тоа е обид за нивно толкување на начин кој го подразбира како основа свесниот, објективниот момент, кој патем не ги исклучува и потсвесните интервенции и реагирања на постоечкото. За прикажување на својот свет, Куновски го користи класичното проседе. Кај него нема измислени суштества ~~и~~ предмети и хибридни творевини од типот на оние специфични за Ив Танги или Макс Ернст. Надреалистичкото чувство на вознемиреност го остварува со необичните поставки, со променетата функција на предметите и суштествата и најчесто со метаморфоза. Од друга страна, тешкиот дијалог на личностите во неговиот ликовен театар, нивната меѓусебна некомуникативност, ни ги откриваат авторовите размислувања за енигмата на егзистенцијата воопшто. Неговите идејни структури се концентрираат на денешните мошне актуелни човечки проблеми: ~~жив~~ отуѓеноста, уништувањето, стравот, "беншановската тага и осаменост". Прикажувајќи ни ги јасно или сугерирајќи ни ги сите овие неволји на современиот човек, тој спроведува еден вид на индивидуално ослободување од нивниот терет, апелирајќи за една почовекољубива стварност. Во таа смисла насочен, неговиот денешен надреализам ја содржи онаа ангажирана варијанта на која и го советуваме нашето целосно внимание и нашата желба за нејзино натамошно усовршување.

Соња Абаџиева Димитрова